

Tahsîlü's-Sa'âde Adlı Eseri Işığında Fârâbî'nin Felsefi Danışmanlık Alanına Katkıları

Prof. Dr. Hüseyin Sarıoğlu*

Özet

Bu makale, Ebû Nasr el-Fârâbî'nin mutluluk (sa'âdet), erdem, akıl ve erdemli şehir anlayışını temel alarak "Fârâbîci Felsefi Danışmanlık" (FFD) adını taşıyan özgün bir felsefi danışmanlık yaklaşımının imkânını tartışmaktadır. Çalışmada önce Fârâbî'nin insani yetkinleşme felsefesinin ana unsurları –gerçek mutluluk, dört erdem alanı (nazari, fikrî, ahlaki ve ameli erdemler), akıl–irade ilişkisi ve erdemli şehir/ toplum tasavvuru– ortaya konmakta; ardından bu çerçevenin felsefi danışmanlık bağlamına nasıl uyarlanabileceği ele alınmaktadır. Bu amaçla, teleolojik yönelim, akıl–erdemli gelişim, bütüncül insan tasavvuru, akıl–irade uyumu, bilginin eyleme önceliği, toplumsal bağlılık ve danışmanın rehberlik rolü gibi ilkeler etrafında aşamalı bir FFD modeli önerilmektedir. Kuramsal tartışmayı somutlaştırmak için, varoluşsal kaygı, kişilerarası çatışmalar, mesleki etik ikilemler, kayıp ve yas, kötü alışkanlıklar gibi güncel danışma konularını içeren kurgusal vakalar üzerinden FFD'nin uygulanışına dair örnek diyaloglar sunulmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında FFD, Sokratik felsefi danışmanlık, Mantık Temelli Terapi, varoluşçu/logoterapi ve Stoacı danışmanlık yaklaşımlarıyla karşılaştırılarak ortak yönler, ayrışan noktalar ve olası tamamlayıcılık imkânları tartışılmaktadır. Makale, Fârâbî'nin akıl ve erdeme metafizik bir temel kazandıran bütüncül yetkinleşme vizyonunun, bireysel iyi oluşu toplumsal adalet ve erdemli topluluk idealiyle irtibatlandırması bakımından çağdaş felsefi danışmanlık yaklaşımlarını zenginleştirebileceği sonucuna varmaktadır. Bununla birlikte, FFD'nin modern çoğulcu bağlamlara uyarlanması metafizik unsurların yorumu, danışman rehberliği ile danışan özerkliği arasındaki dengeyi korunması gibi sınırlılık ve zorluk alanlarına da işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fârâbî; felsefi danışmanlık; sa'âdet; erdem etiği; akıl ve irade; erdemli şehir.

1. Giriş

Felsefi danışmanlık, bireylerin yaşamlarındaki sorunlara ve sorulara felsefi yöntemler ve beceriler aracılığıyla yaklaşan, kökleri antik felsefeye dayanan ve günümüzde hızla büyüyen yeni bir uygulamalı/pratik felsefe alanıdır. Psikoterapiyle ilişkili olmakla birlikte ondan ayrı ve farklı bir disiplin olarak, insanın kendini ve hayatını anlama, değerlendirme ve anlamlandırma çabasına odaklanır. Bu alan, bireylerin, psikolojik rahatsızlıklarının ötesinde yaşamın değerler, etik ikilemler ve varoluşsal

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Felsefe Bölümü

kaygılar gibi temel insani sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmayı hedefler. Günümüzde modern yaşamın getirdiği yoğun karmaşa, çatışma, gerilim ortamının beslediği anlam yitimi ve değerler çatışması karşısında, salt psikolojik veya tıbbi müdahale temelli terapi yaklaşımlarının ötesinde bir rehberlik ihtiyacının giderek artması, felsefi danışmanlık alanı için uygun bir ortam ve zemin oluşturmaktadır. Bu bağlamda, farklı felsefi geleneklerin insanlığın ortak sorunlarına ışık tutma ve çözüm sunma kapasitesi giderek daha fazla dikkat çekmekte ve önem kazanmaktadır. (Çevik, 2024)

İslam felsefesinin kurucu isimlerinden ve Aristo sonrasında “İkinci Öğretmen” (Muallim-i Sâni) olarak anılan Ebû Nasr el-Fârâbî'nin (ö. 339/950) geride bıraktığı zengin felsefi mirasın, özellikle mutluluk (Sa'âdet), ahlak ve erdemli topluma dair kuşatıcı ve derinlikli muhtevasıyla, felsefi danışmanlık açısından zengin ancak yeterince keşfedilmemiş bir kaynak olduğu düşünülmektedir. Fârâbî'nin eserleri, insanın nihai amacı olan mutluluğa ulaşma yolunda aklın, erdemlerin ve toplumsal hayatın yerini ve etkisini bütüncül bakışla ele alması yanında hem farklı felsefi geleneklerini hem de felsefe ile İslam din ve düşüncesini uzlaştırma/bütünleştirme yönündeki samimi çabaları ile günümüz felsefi danışmanlık yaklaşımlarına önemli katkılar sunma potansiyeli barındırmaktadır. Fârâbî'nin düşüncelerinin doğrudan bir felsefi danışmanlık yaklaşımı olarak yapılandırılması veya onun mirasından ilham alınarak böyle bir model oluşturulması dahi düşünülebilir. (Fârâbî ve felsefesi için bkz. Kaya, 2007)

Bu söylenenler doğrultusunda önce Fârâbî'nin temel felsefi kavram ve önermeleri ile bunların pratik uygulamalara muhtemel ve mümkün yansımaları, bazı kurgusal vakalar/senaryolar üzerinden örneklendirilmeye- çalışılacak, ardından Fârâbî mirasının Sokratik FD yaklaşımı, Mantık Temelli Terapi (MTT), Varoluşçu/Logoterapi ve Stoacı felsefi danışmanlık yaklaşımlarıyla karşılaştırılarak benzeşen, ayrışan ve örtüşen yanlarının belirlenmesi yoluna gidilecektir. Bu çalışmanın temel amacı, Fârâbî'nin bilgeliği ile çağdaş felsefi danışmanlık yaklaşımları arasında oluşabilecek etkileşim ve tamamlayıcılık imkanlarını ortaya çıkarmaktır.

2. Fârâbî'nin İnsani Yetkinleşme Felsefesinin Temelleri ve Felsefi Danışmanlık

Bilindiği üzere Fârâbî'nin felsefesinin merkezinde, insanın nihai amacı olan mutluluğa (Sa'âdet) ulaşma yolun yer almakta; bu yolun ana duraklarını ise erdemlerin kazanılması, aklın yetkinleştirilmesi ve erdemli toplumun inşası oluşturmaktadır.

Gerçek Mutluluk (Sa'âdet) ve Kazanılması

Fârâbî'ye göre insanın ulaşabileceği en yüce amaç, en yüksek yetkinlik ve kendisi için istenen en büyük iyilik mutluluktur (sa'âdet). Bu, geçici hazlardan veya dünyevi başarılarından ziyade, ruhun akli ve ahlaki bakımdan yetkinleşmesiyle ulaşılan kalıcı bir haldir (Fârâbî, 2013). Hem bu dünyadaki iyi yaşamı hem de ahiretteki nihai ve en yüksek mutluluğu kapsayan bu mükemmellik hali, ancak bilgi ile eylemin, yani teorik ve pratik yetkinliğin bir bütün oluşturmasıyla hasıl olur. Fârâbî için Sa'âdet, yalnızca psikolojik bir

iyi oluş hali değil, ruhun Fa'al Akıl vasıtasıyla kozmik düzenle uyumlu hale gelerek ulaştığı ontolojik/varoluşsal bir yetkinlik/kemâl durumudur (Kaya, 2007) Bu, Fârâbî temelli veya ondan mülhem bir FD yaklaşımının salt problem çözmenin ötesine geçerek bireyin köklü bir yeniden yönelim ve yetkinleşme sürecine girmesine yardımcı olmayı hedeflemesi anlamına gelir.

Erdemler (el-Fadâil)

İnsanın nihai amacı olan en yüksek mutluluğa ermesi, Fârâbî'ye göre dört insani mükemmellik alanına ilişkin temel erdemlerin kazanılıp yaşanmasıyla mümkündür:

1. *Nazari/Teorik Erdemler*: Varlıkların ilkelerini ve nihai sebeplerini bilmeyi içerir, matematikten fizik ve metafiziğe yani "ilâhî inceleme"ye uzanan bilgiye doğru ilerler. Bu erdemler, öğrenme ve araştırma yoluyla elde edilir (Fârâbî, 2013).

2. *Düşünsel/Fikri Erdemler*: Ameli/pratik bilgelik, basiret ve özel ve değişken durumlarda iyi amaçlara ulaştıracak doğru yöntem ve araçları ayırt etme yeteneği olup en etkili olanı medeni/toplumsal/siyasi fikri erdemdir (Fârâbî, 2013).

3. *Ahlaki Erdemler*: Bunlar cesaret, ölçülülük, adalet, cömertlik gibi karakter erdemleridir. Bu erdemler, doğal eğilimlere dayanmakla birlikte alışkanlık ve tutarlı eylemlerle geliştirilir ve genellikle iki aşırılığın/ıfrat ile tefritin ortası olarak tanımlanır. Bu çerçevede en güzelin ve en yararlıının, en yaygın ve makbul olanın bilinip belirlenmesinde en güçlü ve etkili fikri erdem ile en güçlü ve etkili ahlaki erdem birbirinden ayrılmaz (Fârâbî, 2013).

4. *Ameli/Pratik Erdemler ve Sanatlar*: Bunlar toplumlarda ahlaki erdemleri ve ameli sanatları varlığa getirme yöntemleri demek olup iyi yaşamaya katkıda bulunan beceri ve zanaatlardır (Fârâbî, 2013).

Fârâbî, bu erdemlerin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve gerçek mutluluğun ancak bunların hepsinin uyumlu bir şekilde geliştirilmesiyle mümkün olacağını özellikle vurgular (Fârâbî, 2013).

Akıl, Fa'al Akıl ve İrade

Akıl ve Fa'al Akıl: Fârâbî'ye göre akıl, insanın bilgiyi elde etme, iyi ile kötüyü ayırt etme ve eylemlerini Sa'âdete yönlendirme konusundaki temel yetisidir. Potansiyel aklın (bilkuvve akıl) fiili akla (bilfiil akıl) dönüşmesi, yetkinleşme sürecinin merkezinde yer alır. Bu sürecin en ileri aşamasında, Fârâbî kozmolojisinde Tanrı'dan sudûr eden akılların onuncusu olarak kabul edilen Fa'al Akıl, insan aklını aydınlatarak onun tümel kavramları ve hakikatleri idrak etmesini sağlar. İnsan aklının Fa'al Akıl ile ilişki kurması (ittisal), insanın ulaşabileceği en yüksek zihni ve ruhsal yetkinlik düzeyi olmaktadır (Kaya, 2007). Akıl, nazarî erdemlerin merkezinde yer alır ve hakikatleri kavrarken irade, "iradî akılsallar"ı yani iradeye bağlı akılla kavranabilir ameli/pratik konular ile onların olabirlik koşullarını sağlama işlevini yerine getirir. Fikrî kuvvet (teemmülî güç), irade tarafından

belirlenen amaçlar için gerekli araçları keşfeder ki bu amaçlar akıl tarafından erdemli hedefler olarak belirlenmiş olmalıdır.

FFD yaklaşımında akıl, en yüksek mutluluğa giden yolu aydınlatan ve erdemli amaçları tanımlayan, irade ise bu amaçlara ulaşmak için araçları seçen ve uygulayan yeti olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda temel bir terapötik görev, akıl ile iradeyi uyumlu hale getirmek, iradenin geçici tutkular veya hatalı görüşler tarafından değil, akli içgörü tarafından yönlendirilmesini sağlamak olacaktır. Akıl ile irade arasındaki çatışmalar (neyin iyi olduğunu bilmek ama yapamamak gibi) FFD’de kilit niteliği taşıyan bir odak noktası oluşturacaktır. Terapötik süreç, Fârâbî’nin alışkanlık kazandırmayı içeren “eğitim” yöntemleri aracılığıyla iradenin akla uyma kapasitesini güçlendirmeye yönelecektir. Fârâbî, nazarî bilgi ile iradi eylemlerin gerçekleştirilmesi arasında ayrım yapar ki bu bakımdan zorluk, nazarî anlayışı tutarlı bir iradi eyleme dönüştürme aşamasında ortaya çıkar. Dolayısıyla FFD yaklaşımı konunun, Fârâbî’nin dile getirdiği, “eğitim” (terbiye/yetiştirme) yönüne odaklanarak bu boşluğu ele alıp alışkanlık ve kararlılık (azim) yoluyla iradenin akılla uyumunun güçlendirilmesine yardımcı olmayı hedefleyecektir.

Erdemli Şehir/Toplum/Devlet (el-Medinetü’l-Fâzıla)

Fârâbî’ye göre gerçek mutluluk, tek başına kalan ve toplumdan soyutlanmış bir birey için değil, ancak adalet ve iyilik üzerine kurulmuş bir toplumda, yani erdemli şehirde yaşayan bireylerin işbirliği ve dayanışmasıyla erilebilecek nihai bir amaçtır. Erdemli şehir, nazarî/teorik ve amelî/pratik bilgelige sahip bir filozof-kral (veya peygamber) tarafından yönetilir ve tüm tebayı mutluluğa erdirmeye amacı güder (Fârâbî, 1987, s. 36-38, 40, 49-53; 2013,). Fârâbî bilgeliğinin öngördüğü bireysel iyilik hali ile toplumsal iyilik halinin bu karşılıklı ve güçlü bağımlılık/gerektirme ilişkisi, ondan ilham alan bir FD yaklaşımının, danışanın sosyal bağlamını ve sorumluluklarını göz önüne alması gerektiğini ve aşkın bireyci danışmanlık yaklaşımlarını dengeleyici ve tamamlayıcı bir katkı sunabileceği söylenebilir. Çoğu insanın, mutluluğun ne olduğunu ve ona nasıl erileceğini kendi başına bilemeyeceği/başaramayacağı için bir öğretmene veya rehbera ihtiyaç duyması, Fârâbîci felsefi danışmanın sadece bir kolaylaştırıcı değil, aynı zamanda Sa’âdete yönlendirici bilgelige sahip olması/bunun için çabalaması gerektiğini ima eder.

Buna göre FFD danışmanı, tarafsız bir kolaylaştırıcı değil, erdemleri temsil eden ve derin bilgiye sahip bir rehber olmak durumundadır. O, danışanın yukarıda dile getirilen dört mükemmellik boyutunda yetkinleşerek en yüksek mutluluğa ermesini amaçlar ki bu rol, bilgelik ve pedagojik beceri gerektirir. Fârâbî’nin seçkinler (havas) ve halk (avam) ile onların anlama yolları (burhan ve ikna/tahayyül) arasında yaptığı ayrım, FFD’de bireyselleştirilmiş terapötik iletişim için sofistike bir imkânlar alanı açabilir. Nitekim Fârâbî, burhanî yöntemlerin “seçkinler” için, ikna edici ve tahayyülfî yöntemlerin ise “avam” için verimli ve uygun olduğunu belirtir ki “imam” veya hakiki filozof her ikisinde de yetenekli olmalıdır. Bundan mülhem olarak denilebilir ki FFD danışmanı, rolünü başarıyla oynayabilmek için danışanın bilişsel tarzını ve soyut düşünme kapasitesini değerlendirmek suretiyle bazıları için daha titiz mantıksal argümanlar kullanırken,

diğerleri için daha metaforik veya ikna edici yaklaşımları tercih edebilecektir. Anlatıya veya analogiye daha açık bir danışan için danışman, onun mevcut zihin ve idrak seviyesiyle uyumlu hikayeler, metaforlar veya ikna edici argümanlar kullanabilir. Bu uyarlanabilirlik, FFD'yi tek, sabit bir iletişim tarzına sahip yaklaşımlardan potansiyel olarak daha çok yönlü hale getirebilir.

3. Fârâbîci Felsefi Danışmanlık (Ffd) Yaklaşımı Önerisi

Fârâbî'nin insan anlayışı, mutluluk ve erdem felsefesinden hareketle yeni veya mevcut olanlarla bütünleşik bir felsefi danışmanlık yaklaşımı geliştirmeye girilse nasıl bir yapı ortaya çıkardı? Şimdilik kaydıyla bu konuda şunları dile getirmek mümkün gözükmektedir.

Hangi Temel İlkeler?

Teleolojik Yönelim: Danışmanlığın nihai amacı, danışanı gerçek Sa'âdeti (entelektüel ve ahlaki yetkinlik) anlamaya ve ona ulaşmak için çaba göstermeye yönlendirmek.

Akli-Erdemli Gelişim: Sa'âdete ermenin en önemli ve öncelikli adımı olarak nazari, fikri, ahlaki ve ameli erdemler bakımından yetkinleşmenin olmazsa olmazlığını vurgulamak.

Bütüncül Bakış: Danışanı, entelektüel/zihinsel/nazari, duygusal/karakteristik/ahlaki/ameli ve toplumsal/ilişkiyel/siyasi boyutlarıyla bir bütün olarak görmeye ve anlamaya çalışmak.

Akl ve İradenin Uyumu: En yüksek mutluluğu, erdemleri ve yetkinleşmesi anlamada aklın rehberliği ile iradenin gerçekleştirildi gücünün uyumlu birliğinin sağlanması; aksi halde varoluşsal zorluk, sıkıntı ve ıstırapların baş göstereceğinin bilinmesi.

Bilginin Eyleme Önceliği: Erdemli eylemlerden önce onlara temel oluşturmak üzere iyyinin, iyiliğin, erdemin ve erdemliliğin doğru bir şekilde bilinip anlaşılması; bunun için de bilimlerin ve aralarındaki ilişkilerinin bilinmesi.

Toplumsal Bağlılık: Bireysel yetkinleşme ve mutluluğu elde etmenin, erdemli bir toplumda yaşamakla yani ona katkıda bulunmak ve ondan istifade etmekle bağlantılı ve mümkün olduğunun kabul edilmesi.

FFD Danışmanının Rehberlik Rolü: Danışmanın rehberlik rolünü danışan özerkliğini halleddar etmeden yerine getirebilmesi için Fârâbî bilgeliği ve özel pedagojik yöntemler (beş sanat/söylem) konusunda bilgi ve beceriyle dallanması.

Ne Gibi Yönlendirici Temel Sorular?

“Sizce gerçek mutluluğu oluşturan nedir ve neden?”

“Hayatınızda yöneldiğiniz nihai gaye/ler var mıdır, ne/ler/dir?”

“Sizce hangi erdemler (bilgelik, cesaret, adalet, ölçülülük gibi) iyi bir yaşam için en gereklidir ve bunları nasıl uyguluyorsunuz?”

“Dünyaya/hayata bakışınız ve konumunuza dair anlayışınız karar ve eylemlerinizi nasıl şekillendiriyor?”

“Eylemlerinizin bireysel yetkinleşmenize ve toplumunuzun refahına katkısı olduğunu düşünüyor musunuz, nasıl?”

“Nihai gaye olan gerçek mutluluğa giden yolda sizi engelleyen/zora sokan arzuları ve/veya alışkanlıkları aşmak için aklınızı nasıl kullanabilirsiniz?”

Nasıl Bir Terapötik Süreç?

Fârâbî'nin Tahsîlî's-Sa'âde/Mutluğun Kazanılması için dile getirdiklikleri, yapılandırılmış felsefi danışmanlık yaklaşımları dikkate alınarak ve onlara paralel bir şekilde aşamalı uygulama süreçlerine uyarlanabilir mi? Hemen belirtilmelidir ki filozofumuzun düşünce sisteminin bir bütün olarak arzettiği düzenli/hiyerarşik yapı ile bilgi edinme ve uygulama aşamalarına dair İlimlerin Sayımı başta olmak üzere çoğu eserinde ortaya koyduğu sistematik yaklaşım, danışmanlık sürecinin de aşamalı bir yapıda olmasını gerektirir/sağlar. Bu, danışanın sadece sorunlarını çözmesini kolaylaştırmaya değil, aynı zamanda onu zihni ve ahlaki bir yetkinleşme yolculuğuna çıkmaya yönlendirici bir FD yaklaşımını işaret eder.

Aşama 1: Teşhis Edici Açıklama ve Yönelim

- Danışanın mevcut mutluluk anlayışını, algıladığı yaşama sorunlarını, baskın arzularını ve mevcut erdem/erdemsizliklerini anlamak.
- Mevcut teorik anlayış düzeyini (kendilik bilgisi, dünya ve amaç bilgisi) ve pratik alışkanlıklarını değerlendirmek.
- İnsan için nihai gaye olarak Fârâbî'nin gerçek Sa'âdet tasavvurunu tanıtmak.
- Fârâbî'nin öğrenmenin ilk aşamalarına benzetilebilir: dil, düşünce, mantık.

Aşama 2: Akli Aydınlanma ve Erdem Epistemolojisi

- Danışanı gerçek iyiler ile görünüşteki iyiler arasındaki farkı ve erdemlerin (nazari, fikri/düşünsel, ahlaki, pratik) doğasını doğru bir şekilde anlamaya yönlendirmek. Bu aşamada “Erdem Epistemolojisi”nin vurgulanması, erdem ne olduğunu ve neden iyi olduğunu anlamamanın, davranış değişikliğinden önce gelen kritik bir terapötik müdahale olduğu anlamına gelir ki bu bakımdan Fârâbî'yi etiği dönüştürücü bilgi olarak gören daha klasik Sokratik felsefi görüşle buluşturur.
- Gerçek mutluluğu sahtesinden ayırt etmek için akıl ve diyalektiği kullanmak.
- Fa'al Akl'ın işlev/selliğ/ini (kavramsal olarak, gerçek bilginin ve etik içgörünün kaynağı olarak) keşfetmek.
- Danışanın geliştirmesi icap eden erdemleri belirlemek.
- Fârâbî'nin teorik bilimleri edinme aşamalarına benzetilebilir: fizik, matematik, metafizik.

Aşama 3: Erdemli Eyleme ve Alışkanlık Edinme

- Belirlenen erdemleri tutarlı eyleme ve alışkanlık oluşturma yoluyla geliştirmeye yönelik uygulama planı oluşturmak.
- Pratik hayatta sağlıklı/sağlam yargılarda bulunmak için düşünsel becerileri geliştirmek.
- Erdemli Şehir ülküsü doğrultusunda erdemi teşvik eden ve ortak iyiye katkısı bulunan faaliyet ve ilişkilere katılımı özendirmek.
- Akli ilkelere ve sağlıklı muhakemeye/eleştirel düşünmeye dayalı karar verme ve eyleminin teşvik edilmesi.
- Fârâbî'nin son aşamasına benzetilebilir: birey, aile, toplum – bilgiyi hayata uygulamak.

FFD yaklaşımında danışmanın, danışan için öngördüğü ve hedeflediği hususları öncelikle kendisinin taşıması veya bu yolda yetkinleşmiş olması beklenir. Bu doğrultuda danışmanın sadece bir “danışmanlık teknisyeni” olmayıp Fârâbî felsefesini bilen ve benimseyen bir rehber olması gerektiği bir kere daha belirtilmelidir.

4. Ffd Yaklaşımı Nasıl Uygulanabilir?

Ana hatlarıyla dile getirilmeye çalışılan temel kavram ve önermeler, aşamalı terapötik süreç ile yönlendirici temel sorular ışığında oluşturulan birkaç kurgusal vaka/senaryo ve danışman-danışan diyalogu üzerinden FFD yaklaşımının uygulanabilirliğini görmek yararlı olabilir. Bu kurguların, FFD'nin sadece “felsefi” sorunlara değil, yaygın olarak yaşanan insani zorluk ve sıkıntılara da hitap edebileceğine, erdem etiği ve teleolojik bir bakışla yeniden farklı şekillerde anlaşıp anlamlandırılarak aşılabileceğine dair genel bir fikir verebileceği düşünülmektedir. Belirtilmesi gereken bir husus, diyaloglarda, FFD danışmanının yol gösterici rolü ile danışanın kendi akli keşfini dengelemeye özen göstermesinin gereğidir; zira modern FD alanı danışman-danışan ilişkisinde danışan özerkliğine fazlasıyla değer vermektedir. Bu sebeple diyalog sürecinde, danışman, danışanın kendi akli keşfini kolaylaştırmak üzere Fârâbî'nin görüşlerini basitçe empoze etmek yerine, onları kavramasının kendi keşfini kolaylaştıracağını fark etmesini sağlayacak bir nevi “Fârâbîci Sokratik Yöntem” uygulamalıdır.

Senaryo 1: Varoluşsal Kaygı ve Amaç Arayışı

- Zorluk/Sıkıntı: Genç bir profesyonel, kariyer başarısına rağmen anlayamadığı bir boşluk hissi yaşamakta ve hayatın anlamını sorgulamaktadır.
- Diyalog Odağı:
(Aşama 1: Mevcut mutluluk anlayışını ve değerlerini keşfetme)
- Danışman (FFD): “Şu anki yaşamınızda sizi en çok neyin mutlu ettiğini düşünüyorsunuz? ‘Başarı’nın sizin için anlamı nedir?”

- Danışan: “İşimde başarılıyım, kazancım da fena değil, ama bir şeyler eksik sanki. Bu başarılar geçici bir tatmin sağlıyor, tam manasıyla tatmin olamıyorum.”

(Aşama 2: Sa’âdet kavramını tanıtmaya, teorik erdemlere (kendilik bilgisi) yönlendirme)

- Danışman (FFD): “Fârâbî, gerçek mutluluğun (Sa’âdet) geçici hazzardan veya dışsal başarılarından ziyade, ruhun entelektüel ve ahlaki yetkinleşmesiyle elde edilen kalıcı bir durum olduğunu söyler. Bu, bilgelik ve erdem yoluyla kendini tanımak ve yetkinleştirmek anlamına gelir. Sizin için ‘anamlı bir yaşam’ nasıl bir şeydir?”
- Danışan: “Sanırım yaptığım işin sadece para kazanmanın ötesinde bir değere sahip olması; belki daha yüksek bir amaç... tam ifade edemiyorum...”

(Aşama 3: Teorik erdemlerin amaç bulmadaki rolü ve neler yapılabileceğini tartışma)

- Danışman (FFD): “Peki, bu ‘yüksek amacı’ keşfetmek için hangi bilgi ve anlayışlara (teorik erdemler) ihtiyacınız olduğunu düşünüyorsunuz? Kendinizi, yeteneklerinizi, topluma ne gibi katkılar yapabileceğinizi daha iyi anlamanız, aradığınız yüksek amacı keşfetmenize ve onu gerçekleştirmenize nasıl hizmet edebilir?”

Senaryo 2: Kişilerarası Çatışmaları Erdem Yoluyla Yönetme

- Zorluk: Bir birey, yakın bir ilişkisinde tekrarlayan öfke ve kırgınlık sorunları yaşamaktadır.
- Diyalog Odağı:

(Aşama 1: Tetikleyicileri ve mevcut tepkileri anlama)

- Danışman (FFD): “Bu çatışmalar genellikle nasıl başlıyor? Öfkelendiğinizde aklınızdan neler geçiyor ve nasıl tepki veriyorsunuz?”
- Danışan: “Küçük şeyler birden büyüyor. Haksızlığa uğradığımı hissediyorum ve hemen savunmaya geçiyorum, sesim yükseliyor...”

(Aşama 2: Fârâbî'nin erdem anlayışını tanıtmaya)

- Danışman (FFD): “Fârâbî, ilişkilerde adaletin yanı sıra hilm (yumuşak huyluluk, sabır) ve meveddet (sevgi, dostluk) gibi erdemlerin önemini vurgular. Adalet, herkese hak ettiğini vermekse, hilm de fevri tepkiler yerine anlayış ve sabır göstermektir. Bu erdemler sizin durumunuzda nasıl bir fark yaratabilirdi?”
- Danışan: “Belki hemen parlamak yerine durumu anlamaya çalışsam... Ama karşımdaki de haksızsa ve sessiz kalışımı kullanıyorsa?”

(Aşama 3: Erdemlerin nasıl uygulanabileceği)

- Danışman (FFD): “Adalet, durumu doğru değerlendirmeyi, her şeyi yerli yerine oturtmayı gerektirir. Peki, bu erdemleri (adalet ve hilm) ilişkinizde daha bilinçli ve kontrollü bir şekilde uygulamak için hangi adımları atabilirsiniz? Örneğin, bir dahaki

anlaşmazlıkta öfkenizi fark ettiğiniz anda nasıl bir akıl yürütme (düşünsel/fikri erdem) size yardımcı olabilir?”

Senaryo 3: Meslek Hayatında Düşülen Etik İkilemleri Çözme

- Zorluk: Bir yönetici, elde edeceği kâr ile çalışan/lar'ın hukuku/refahı arasında ikilem yaşamakta bir karar vermekle karşı karşıya bulunmaktadır.
- Diyalog Odağı:

(Aşama 1: Etik ilkeleri ve amaçları netleştirme)

- Danışman (FFD): “Temel değerleriniz, kurumsal ilkeleriniz ve şirketinizin uzun vadeli hedefleri nelerdir? Yaşadığınız ikilemden çıkmak üzere vereceğiniz kararda sizi en çok zorlayan şey nedir?”
- Yönetici: “Kısa vadede kâr artırmak ve işi büyütmek için çalışanları bir miktar mağdur edecek bir karar almam gerekiyor, ama bu adil de gelmiyor...”

(Aşama 2: Seçeneklerin Fârâbî'nin fikri erdemleri ve gerçek “iyi” bağlamında analizi)

- Danışman (FFD): “Fârâbî, gerçek iyi (Sa'âdete götüren) ile görünüşteki iyi (kısa vadeli kazançlar gibi) arasında önemli farklar olduğunu ve bunların ayırt edilmesi gerektiğini söyler. Bir yöneticinin düşünsel erdemi, sadece anlık faydayı değil, karar ve eylemlerinin uzun vadeli sonuçları ile bunların adalete uygunluğunu da değerlendirmesidir. Verilecek kararın ‘erdemli kurum’ ülküsüne (Fârâbî'nin erdemli şehri gibi) katkısı ne olurdu?”
- Yönetici: “Çalışanların hukukunu ve refahını gözetmek...Bu aslında, uzun vadede daha sadık ve üretken bir ekip, bu da sürdürülebilir bir başarı demek...”

(Aşama 3: İkilemi aşmak üzere adaleti ve ortak iyiyi gözetken bir eylem planı oluşturma)

- Danışman (FFD): “Peki, bu anlayış doğrultusunda hem adaleti gözetken hem de kurumun genel iyiliğine hizmet eden bir eylem planı ne/nasıl olabilir?”

Senaryo 4: Zorluklar Karşısında Anlam ve Direnç Bulma

- Zorluk: Bir birey, önemli bir kayıpla başa çıkmakta zorlanmakta, hayatının anlamını ve değerini yitirdiğini hissetmektedir.
- Diyalog Odağı:

(Aşama 1: Kederi ve mevcut zihni arka planı anlama)

- Danışman (FFD): “Bu kayıp sonrasında yaşadığınız üzüntüyü ve hayatın anlamı/değeri hakkındaki mevcut düşüncelerinizi paylaşır mısınız?”
- Danışan: “Her şey anlamsız geliyor artık... Onsuz yaşamamanın ne anlamı ve değeri olabilir ki?!”

(Aşama 2: Akli erdemlerin kalıcı anlam sağlayıcı ve ruhu yetkinleştirici işlevinin keşfi)

- Danışman (FFD): “Fârâbî, gerçek mutluluğun dışsal koşullara değil, ruhun kendi yetkinliğine bağlı olduğunu öğretir. Akli erdemler, özellikle de kalıcı hakikatleri anlama yetisi, zor zamanlarda bize sığınmak olabilir. Ruhun ölümsüzlüğü ve Fa’âl Akıl ile bağlantısı vb. konular üzerine düşünmek, bu geçici dünyanın ötesinde bir anlam bulmamıza yardımcı olabilir. Bu şekilde düşünmek sizin için ne ifade ediyor?”
- Danışan: “Daha önce hiç böyle düşünmemiştim. Bu belki de her şeyin sonu değil... Hayat devam edecek, etmeli de...”

(Aşama 3: Metaneti sağlayarak hayata yeniden ve erdemli katılımın yolunu bulma)

- Danışman (FFD): “Bu yeni bakış açısıyla, içsel gücünüzü (ahlaki erdemler) nasıl harekete geçirebilir, erdemli bilgi ve eylemler yoluyla hayata yeniden nasıl bağlanabilirsiniz? Hangi küçük adımlarla yeniden bir amaç, anlam ve değer hissinin yakalayabilirsiniz?”

Senaryo 5: Kötü Alışkanlıkların (Erdemsizliklerin) Üstesinden Gelme ve Kendini Yetkinleştirme

- Zorluk: Bir birey, zararlı bir alışkanlığını veya erdemsizliğini fark etmiş ve değiştirmek istemekte fakat zorlanmaktadır.

- Diyalog Odağı:

(Aşama 1: Erdemsizliği ve arzu/düşünce/inanç köklerini belirleme)

- Danışman (FFD): “Bu alışkanlığın size ve hedeflerinize nasıl zarar verdiğini düşünüyorsunuz? Bu arzunun temelinde yatan fikirleriniz ve inançlarınız nelerdir?”
- Danışan: “Sürekli daha fazlasını istiyorum, çünkü bu sayede güçlü ve mutlu olacağımı düşünüyorum, ama bu beni tatmin etmediği gibi aksine daha fazla strese sokuyor.”

(Aşama 2: Fârâbî’de ilgili erdemi (ölçülülük) ve gerçek Sa’âdetle olan bağlantısını tanıtmaya)

- Danışman (FFD): “Fârâbî, bu tür aşırı arzuları ‘sahte mutluluk’ olarak tanımlar ve gerçek Sa’âdetle ulaşmak için ölçülülük (iffet) ve kanaat gibi erdemlerin geliştirilmesini tavsiye eder... Bu şekilde erdemler ışığında düşünmek ve eylemek, sizi anlık tatminlerin ötesinde kalıcı bir huzura nasıl erdirebilir?”
- Danışan: “Daha önce niçin böyle bakmadım, bilemiyorum. Belki de sürekli dışarıda aradığım şeyi kendi içimde bulurdum...”

(Aşama 3: Erdemi güçlendirmek ve erdemsizliği zayıflatmak için düşünme ve alışkanlık yoluyla davranışlar oluşturma)

- Danışman (FFD): “Peki, bu ‘ölçülülük’ erdeminin hayatınızda yeşertmek ve zararlı alışkanlığınızı zayıflatmak için aklınızı ve iradenizi işleterek ne gibi pratik adımlar atabilir ve ne gibi yeni alışkanlıklar edinebilirsiniz?”

5. Ffd Modeli ve Başlıca Felsefi Danışmanlık Yaklaşımları

Fârâbîci Felsefi Danışmanlık (FFD) yaklaşımının imkânı ve mevcut yaklaşımlarla olan ilişkisini ve potansiyel katkılarını daha yakından görebilmenin yolu, onu başlıca felsefi danışmanlık yaklaşımlarıyla karşılaştırmaktan geçer. Bu karşılaştırma hem benzerlikleri ve farklılıkları hem de karşılıklı katkı ve tamamlama olanaklarını açığa çıkaracaktır.

FFD ve Sokratik Temelli Felsefi Danışmanlık

- Ortak Zemin: Her iki yaklaşım da akla, kendini sorgulamaya, diyaloga ve genellikle erdeme büyük önem verir. İkisi de sanıdan (doxa) bilgiye (episteme) doğru bir hareketi hedefler. Sokratik yöntemin temel amacı, katılımcının ifadelerinin, argümanlarının ve varsayımlarının üzerine inşa edildiği temel inançları araştırmaktır.
- Farklılıklar: Sokratik yöntem öncelikle bir sorgulama sürecidir ve sıklıkla aporia (çıkılmaz) ile sonuçlanabilirken; FFD, Fârâbî'nin daha tanımlanmış metafiziksel ve etik sistemine dayanan ve yapısında açık bir teleolojik amacı (Sa'âdet) barındıran bir yaklaşımdır. Fârâbî'nin "rehber/filozof-kral"la embolize danışmanı, Sokratik "ebe" rolündeki danışmana oranla daha yönlendirici olabilir. Sokratik süreç, ironi ve ma-iotik (doğurtma) gibi aşamalarla ilerler ki bu aşamalar ile FFD'nin öngörülen aşamaları yer yer kesilebilirse de FFD yapılandırılmış bir durum arz etmektedir (Türkçapar & Sargın, 2012).

FFD ve Mantık Temelli Terapi (LBT/MTT)

- Ortak Zemin: Her iki yaklaşımda da akılcılığa, hatalı düşüncelerin belirlenip düzeltilmesine güçlü bir vurgu vardır. MTT'nin "kardinal/yönlendirici erdemler" kavramı, Fârâbî'nin erdem etiğiyle kesişim gösterir. MTT, irrasyonel ve duygusal düşünce kalıplarını tanımlayarak bunları mantıksal analiz ve felsefi erdemler rehberliğinde dönüştürülmesini amaçlar.
- Farklılıklar: MTT, "pratık kıyas"lardaki belirli mantıksal yanlışları (safsataları) belirlemeye ve bunlara karşı felsefi panzehirler oluşturmaya yönelir. Cohen'in LBT'si, kişinin kendisini üzen şeyin olaylar değil, olayları yorumlama biçimi olduğu temel önermesine dayanır ve bu yorumlamaların mantıksal yapısını inceler. FFD'nin ise daha geniş, bütüncül bir etik ve metafizik çerçevesi söz konusudur; Fârâbî için "hatalı düşünce", sadece formel yanlışlar değil, erdem yoluyla Sa'âdete ulaşmayı engelleyen her türlü düşüncedir. MTT'nin altı adımlı süreci (duygusal çıkarımı formüle etme, yanlışları belirleme, yanlışlığı çürütme, yol gösterici/kardinal erdemi belirleme, erdemi destekleyen bir felsefe benimseme, felsefeyi uygulamaya koyma planı) FFD'nin öngörülen üç aşamasına göre daha yapılandırılmış bir görünüm sunmaktadır (Cohen, 2016; Çevik, 2024).

FFD ve Varoluşçu Danışmanlık / Logoterapi

- Ortak Zemin: Anlam, amaç ve temel insani varoluşla ilgilenirler. Frankl'ın "anlam istenci", insanın Sa'âdet arayışının bir vechesi olarak değerlendirilebilir. Her iki yaklaşım da varoluşsal kaygıları merkeze alır. Bu bağlamda varoluşçu danışmanlık, bireyin var olmasından kaynaklanan endişelere odaklanır ve otantiklik, sorumluluk, özgürlük, kaygı, varoluşsal anlam ve varoluşsal boşluk gibi anahtar kavramları işler. FFD insanın ontolojik hiyerarşi içindeki yeri, amacı, imkanları ve sorumlulukları ile birey-toplum ilişkisi üzerinden nihai gaye olan "sa'âdet"e ermenin yol ve yöntemini içeren felsefi arka planı işlevselleştirmeye yönelir.
- Farklılıklar: Fârâbî, daha nesnel olarak tanımlanmış bir nihai mutluluk (Sa'âdet) ve Fa'âl Akıl tarafından yönlendirilen erdem ve akıl yoluyla yapılandırılmış bir yol ortaya koyar. Logoterapi ise bireyin her koşulda kendine özgü anlamı bulma özgürlüğünü/otantikliği vurgular. Frankl'ın logoterapisi üç temel ilkeye dayanır: irade özgürlüğü, anlam istenci ve hayatın anlamı. Frankl'ın derefleksiyon (dikkati sorundan başka yöne çevirme) ve paradoksal niyet (korkulan şeyi kasıtlı olarak isteme) gibi teknikleri, Fârâbî'de doğrudan bulunmayan özel müdahalelerdir; ancak Fârâbî'nin daha yüksek entelektüel arayışlara odaklanması, temel arzulardan bir tür derefleksiyon olarak değerlendirilmeye müsaittir. Varoluşçu danışmanlık süreci genellikle danışanın yaşam, varoluş ve dünya ile ilgili his ve düşüncelerinin açıklığa kavuşturulması, özümseven bilgilerin eyleme dönüştürülmesi gibi adımları içerir. FFD yaklaşımı ise mantıklı düşünme ve erdemli alışkanlıklar edinmeyi pratik adımlar olarak önerir (Frankl, 2021, 2022; Yalom, 1999)

FFD ve Stoacı Felsefi Danışmanlık

- Ortak Zemin: Her iki yaklaşımda da iyi bir yaşamın merkezinde erdemin yer aldığına, duyguları ve eylemleri yönetmede aklın önemine ve içsel bir uyum/gelişim durumuna (Fârâbî için Sa'âdet; Stoacılar için Eudaimonia/Apatheia/Ataraksia) ulaşmaya dair güçlü bir vurgu vardır. Stoacılar, daha çok, kişisel yaşam tarzlarıyla bütünleşmiş ahlak anlayışları geliştirmişler ve umutsuzluk, ölüm korkusu, günlük meşguliyetlerde endişe etme gibi kavramlar üzerinde düşünmüşlerdir.
- Farklılıklar: Stoacılığın "kontrol ikilemi" (neyin kontrolümüzde olup neyin olmadığı ayrımı, Fârâbî'de açıkça ön plana çıkarılmayan temel bir pratik ilke olmakla birlikte, olumsuz görselleştirme, kötülüklerin önceden düşünülmesi gibi Stoacı egzersizler/alıştırmalar onda görülmez. Fârâbî'nin sistemi, Fa'âl Akıl gibi ayrıntılı bir metafizik ve Erdemli Şehir gibi bir siyaset felsefesi içerir ki bunların, danışmanlık bağlamında öne çıkan tipik Stoacı strateji ve tekniklerden daha ayrıntılı ve kuşatıcı olduğu söylenebilir. Buna karşı sekiz Stoacı sağaltım metodu (doğayla bütünlük, kendine yeterlilik, tutkulardan arınmışlık, sarsılmazlık, ölümden korkmama, bilgece/akılcıca davranma, felsefi eylem, gerçekten değerli olanı bilme) özel yapılandırılmış tekniklerdir. Bu teknikler, doğaya uygun yaşama, duygusal sorunları anlama ve aşırı duyguları kontrol etme gibi hedeflere yöneliktir (Karabulut&Kaynak, 2020).

İmdi;

Fârâbî'nin akıl anlayışının, aşkın bir kaynakla (Fa'âl Akıl) bağlantı kurabilme kapasitesi, FFD'ye özel bir metafizik boyut katar. Bu, LBT veya Sokratik yöntem gibi, teşvik ettikleri “akalcılık” veya “erdem” için açık bir üst kaynak barındırmayan yaklaşımlar için bir etkileşim/besleme/tamamlama imkânı olarak görülebilir.

LBT rasyonel düşünmeyi ve erdemi teşvik etmekle birlikte pragmatik faydanın ötesinde neden rasyonel veya erdemli olunmalı sorusuna Fârâbî'nin Fa'âl Akıl kavramı bir cevap sunabilir.

Benzer şekilde, Sokratik yöntem cehalete karşı farkındalık oluşturu, ancak onun belirsiz bıraktığı gerçek bilgi nereden gelir sorusuna Fârâbî bir yanıt önerebilir.

Böylece FFD, diğer rasyonel terapilerin “nasıl”ına bir “neden” sunabilir.

Ayrıca, FFD yaklaşımının yapısı gereği bireysel etiği siyasi/sosyal felsefeyle (Erdemli Şehir) bütünleştirmesi, sosyal adaletsizliklerden veya sistemik sorunlardan kaynaklanan problemleri ele almak için özel bir çerçeve sunar ki bu, danışan odaklı danışmanlık yaklaşımlarının genellikle daha az ele aldığı bir husustur. Fârâbî'nin el-Medinetü'l-Fâzıla'sı sadece bir ideal değil, tam ve gerçek bir Sa'âdet için gerekli bir koşuldur. Eğer bir danışanın sıkıntısı kısmen “cahil” veya “fasık” bir şehirden kaynaklanıyorsa, FFD bunu belirleyip kusurlu sistemler içinde bile erdemli eylemin imkanlarını veya bireysel ve kolektif gelişime giden bir yol olarak sosyal reform girişimini keşfedebilir.

Bütün bunlarla birlikte, Fârâbî'nin “gerçek mutluluk” ve ona götüren erdemlere dair daha belirleyici görüşü ile varoluşçu/logoterapideki daha çok danışan tarafından belirlenen hedefler veya Sokratik sorgulamanın açık uçluluğu arasında potansiyel bir gerilimin söz konusudur.

6. Fârâbî Bilgeliğinin Günümüz Uygulama Alanına Uyarlanması

Fârâbî Felsefi Danışmanlık (FFD) yaklaşımının öneri düzeyindeki yapısı ve diğer yaklaşımlarla karşılaştırılması, onun sadece tarihî-felsefî bir merak konusu olmakla kalmayıp aynı zamanda günümüz felsefi danışmanlık alanına katkı yapabilecek bir muhteva taşıdığını göstermektedir.

Bu çerçevede FFD'nin şu üç bakımdan özgün katkı yapacağı söylenebilir:

- Bütüncül Gelişim Vizyonu: FFD, entelektüel, ahlaki, pratik ve ruhsal boyutları açıkça tanımlanmış bir nihai amaca (Sa'âdet) doğru bütünleştiren kapsamlı bir insan yetkinleşmesi vizyonu sunmaktadır.
- İyi Oluşun Toplumsal Boyutu: Bireysel mutlulukta toplumun ve adaletin rolünü vurgulayarak aşkın bireyciliğe karşı bir tashih önermektedir.
- Akıl ve Erdem İçin Metafiziksel Temel: Fa'âl Akıl kavramı, bilgi ve iyilik için üst bir kaynak ve standart sağlayarak akıl ve erdeme metafizik bir dayanak oluşturabilecektir.

Mevcut Modelleri Fârâbî Kavramlarıyla Zenginleştirme Potansiyeli

FFD'nin zeminindeki ana unsurlardan olan “teorik erdemler” (kendilik bilgisi, dünya bilgisi, nihai ilkeler bilgisi vb.) aynı zamanda mutluluk için de temel teşkil ederler. Bu, daha çok pratik becerilere veya duygusal düzenlemeye odaklanan terapilere, önemli bir kendini anlama ve dünya görüşü oluşturma boyutu ekleyerek onları tamama kapasitesini işaret eder. Birçok terapi “nasıl başa çıkılır” veya “davranış nasıl değiştirilir” üzerine odaklanırken, Fârâbî gerçek mutluluğun aynı zamanda yüksek bir anlayış – ilm – gerektirdiğini vurgular. Bu yönüyle FFD yaklaşımı, felsefi danışmanlık alanına bir felsefi eğitim bileşenini dahil ederek, danışanların erdemli eylem ve mutluluk için bir temel teşkil edecek tutarlı ve doğru bir dünya görüşü oluşturmalarına imkân sağlayabilir. Bu, MTT, Stoacılık ve hatta Sokratik yöntemi akılcı müzakere için daha fazla içerik sağlayarak zenginleştirilebilir.

- Sokratik Yöntem: FFD yaklaşımı, Sokratik sorgulamanın yönelebileceği teleolojik bir odak (Sa'âdet) sunarak aporianın ötesine geçip yapıcı amaçlara ermede yardımcı olabilir.
- MTT: Fârâbî'nin kapsamlı erdem etiği, MTT'nin “kardinal/yönlendirici erdemlerini” zenginleştirici ve daha derin bir felsefi gerekçelendirme işlevi görebilir. FFD'nin nihai amaca odaklanması, MTT'nin yakın irrasyonel inanç analizi bakımından tamamlayanı rol üstlenebilir.
- Varoluşçu/Logoterapi: Fârâbî'nin entelektüel ve ahlaki yetkinleşme yoluyla Sa'âdet giden yapılandırılmış yolunun, Logoterapi'nin hayatın çeşitli alanlarındaki anlam arayışına katkı ve açılım sağlayacağı söylenebilir. Fa'âl Akıl ile bağlantı kurma (ittisal) fikri, kendini aşma için güçlü bir metafor oluşturabilir.
- Stoacı Danışmanlık: Fârâbî'nin siyaset felsefesi, dışsala yönelik Stoacı dirence, toplumsal bir boyut katarak Stoacı yaklaşımın “erdemli şehirlerin” nasıl kurulacağını keşfetmesinin yolunu açabilir. Fârâbî'nin mantıktan metafiziğe boyutlanan epistemolojisi, Stoacı FD yaklaşımının doğru yargıya dair vurgusunu temellendirmede yeni imkanlar sağlayabilir.

FFD'deki “Fa'âl Akıl” kavramı, kelime ve teknik anlamının yanı sıra insanın derin içgörü ve evrensel hakikatlerle bağlantı kurma imkânı olarak yorumlanması halinde, karşılaştırılan tüm terapi/felsefi danışmanlık yaklaşımları için güçlü bir sinerjik kavram işlevi görebilir.

Sokratik diyalogdaki “işte/aha!” anı, MTT'deki “aşkın erdemlerin” kaynağı, Logoterapi'deki “anlam keşfinin” yeri ve Stoacılıktaki “içsel daimon” veya “yönlendirici akıl” için yeni bir dil olanağı sağlayabilir.

Her terapi, daha farklı ve derinden bir anlayış veya motivasyon anına yahut kaynağına dayanır. Fârâbî'nin Fa'âl Akıl kavramı, hem dini hem de seküler bağlamlarda insan için rasyonel ve sezgisel içgörü kapasitesini temsil edecek şekilde yorumlanarak modern yaklaşımlarla ortaklaşan derinden bir kendini düzeltme ve iyiye yönelme potansiyeline dair ortak bir inancı ima eden bir felsefi kavram olarak konumlandırılabilir.

FFD ve diğer modeller arasındaki çift yönlü sinerji imkanıyla Fârâbî felsefesi modern FD yaklaşımlarını zenginleştirebilirken, bu modern yaklaşımların geliştirdiği strateji ve teknikler de (MTT'nin spesifik yanılı tanımlaması, Stoacı pratik egzersizler, Logoterapi'nin derefleksiyonu gibi) FFD yaklaşımının terapötik sürecini oluşturan aşamaları için uygulanabilir araçlar olarak değerlendirilebilir. Böylece, Fârâbî felsefesi FFD yaklaşımı halini alarak sadece tarihsel bir doktrin olmaktan çıkıp yaşayan ve yaşama uyarlanabilen bir mirasa dönüşebilir.

FFD'nin Uygulanmasındaki Olası Zorluklar

- Metafizik boyutu teşkil eden unsurların (ilk yönetici/filozof-kral/peygamber, Fa'âl Akıl vb.), seküler veya farklı inançlara sahip kesimler için daha dikkatli ve belki de metaforik şekilde yorumlanması/uyarlanması gerekebilir.
- Erdemli Şehir ülküsünün “erdemli topluluklar” olarak alınıp mevcut kurumsal yapılar içinde adaletin gerçekleşmesi uğrunda çaba harcanması şeklinde yorumlanması icap edebilir.
- Danışmanın yönlendirici rolü/rehberlik ile danışan özerkliği arasındaki dengenin sağlanmasında daha bir dikkat ve itina gösterilmesine ihtiyaç duyulabilir.

7. Sonuç

Fârâbî'nin felsefesi, özellikle Sa'âdet, erdem, akıl ve erdemli şehir kavramları vasıtasıyla, günümüz felsefi danışmanlık alanına bireyin hem içsel imkanları ve yetkinleşmesini hem de toplumsal sorumluluklarını gözetken bütüncül bir yaklaşım olarak yeni boyutlar kazandırabilir.

FFD yaklaşımının Sokratik, Mantık Temelli Terapi, Varoluşçu/Logoterapi ve Stoacı yaklaşımlarla karşılaştırılması, önemli benzerlikler olduğu kadar dikkate değer farklılıkların bulunduğu da göstermiştir. En önemlisi, bu karşılıklı konumlar, Fârâbî'nin bilgeliğinin modern felsefi danışmanlık pratiklerini zenginleştirme ve onlarla karşılıklı tamamlayıcı ilişkiler kurma kapasitesini gözler önüne sermiştir. Fârâbî'nin akla ve erdeme getirdiği metafizik boyut, toplumsal yanı ihmal etmeyen bütüncül insan anlayışı ve Sa'âdete giden yolda bilginin ve rehberliğin önemine yaptığı vurgu, diğer yaklaşımlara yeni açılımlar sağlarken, aynı şekilde, modern danışmanlık teknikleri de Fârâbî felsefesinin pratik uygulamaları için verimli araçlar oluşturabilir.

Fârâbî felsefesinin felsefi danışmanlık alanına uyarlanması olarak önerilen FFD yaklaşımı açısından, metafizik kavramlar ile erdemli toplum anlayışının günümüzdeki çoğulcu bağlamlara uygulanmasında bazı zorlukların ortaya çıkabileceği; ayrıca danışmanın yönlendirici rolü ile danışan özerkliği arasındaki dengenin de gözetilmesi gerektiği belirtilmelidir.

Bu çalışma, Fârâbî felsefesinin felsefi danışmanlık alanına ilişkin potansiyelini keşfetme yolunda bir başlangıç girişimi sayılmalıdır. Bu konuda yapılacak olan yeni çalışmalar,

FFD yaklaşımının etkinliği ve işlevselliği üzerine deneysel araştırmaları, FFD danışmanları için eğitim programları geliştirmeyi, yaklaşımın modern hayatın beraberinde getirdiği belirli zorluk, sıkıntı ve sorunlara (teknoloji bağımlılığı, ekolojik kaygılar, kimlik bunalımları vb.) yönelik çözüm uygulanabilir stratejileri ve teknikleri geliştirmeyi içerebilir. Tarihsel bilgelik/felsefe gelenekleri ile modern felsefi danışmanlık ihtiyaçları arasındaki bu verimli diyalog ve etkileşime dair çalışmaların sürdürülmesi hem felsefe hem de ruh sağlığı alanları için yeni ufukların habercisi olacaktır.

Kaynakça

- Cohen, E. D. (2016), *Logic-Based Theraphy and Everyday Emotions*, Lexington Books.
- Çevik, M., (2024), *Mantık Temelli Terapiye Giriş – Ruh Sağlığı İçin Felsefi Çözümler*, MC Kitap.
- Fârâbî, (1987), *Fusûlü'l-Medenî – Siyaset Felsefesine Dair Görüşler*, Çev. Hanefi Özcan. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Fârâbî, (2013), *Tahsîlü's-Sa'âde/Mutluluğun Kazanılması*, Çev. Ahmet Arslan, Divan Kitap.
- Fârâbî, (2018), *el-Medinetü'l-Fazıla/İdeal Devlet*, Çev. Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Frankl, V. E., (2022), *Tıbbi Ruhsal Bakım Logoterapinin ve Varoluşsal Analizin Temelleri*, Çev. Sevgi Tuncay, Totem Yayıncılık.
- Frankl, Viktor E. (2021), *Anlam İstenci – Logoterapinin Temelleri ve Logoterapi Uygulamaları*, Çev. Mustafa Yalçınkaya, Totem Yayınları.
- Karabulut, D., & Kaynak İltar, E. (2012), *Stoa Felsefesinde Sağaltımın İzleri: Bir Pratik Yaşam Felsefesi*, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 10, 265-277.
- Kaya, M., (2007). Fârâbî, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XII, 145-162.
- Türkçapar, M. H., & Sargın, A. E. (2012), Tek Teknik Sokratik Sorgulama-Yönlendirilmiş Keşif, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 77-90.
- Yalom, I., (1999), *Varoluşçu Psikoterapi*, Çev. , Kabalcı Yayınevi.